

*Мороз Олег Васильович
Кравчук Ольга Юрївна
Вінницький національний технічний університет*

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ НА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ

Соціально-економічні проблеми сільських територій України достатньо відомі, що знайшло своє відображення у науковій літературі. Ці проблеми стосуються насамперед істотно нижчого рівня життя, аніж у цілому по країні та поширення бідності у самому деструктивному її прояві. В основі таких проблем знаходиться фактор низького розвитку місцевих економік, що призводить до масового безробіття, а відтак і зубожіння значної частини аграрного соціуму. Можна стверджувати про адекватне розуміння проблеми у суспільстві, однак відсутні спеціальні програми економічного розвитку сільських громад або ж інші проекти зростання на цих територіях, що змогли реалізувати наявний потенціал. Звідси актуальність пошуку шляхів вирішення даної проблеми. Очевидно, вирішення проблеми у найближчій перспективі неможливе за рахунок прямих державних програм в силу відомих причин. Тому так чи інакше джерела розвитку повинні мати внутрішню природу.

Що представляє собою місцева економіка репрезентативної сільської території України сьогодні? Для Вінниччини характерними є сільські населені пункти, де проживає близько 800 осіб, що безпосередньо проживають у селі; розміщені 300-400 будинків із прилеглими господарствами, з яких від 10 до 30% належить приїжджим особам, що періодично проживають тут. Серед жителів села близько 50% – люди пенсійного віку, серед яких до 80%, ведуть економічно активний спосіб життя. Серед осіб непенсійного віку мають повноцінні робочі місця близько 5%. 70% іншого працездатного населення працюють тимчасово або неоформленими і мають досить низькі заробітки. Від 10 до 30% сучасного

сільського населення можуть бути віднесені до соціально деградованої тією чи іншою мірою частини соціуму. Водночас, на будь-якій сільській території є багато об'єктів, які мають економічний потенціал, проте не використовуються. Ціна цих активів є порівняно мізерною. Близько 80% селян мають земельні паї, які у більшості здають в оренду за дуже низькою ціною (близько 100-150 дол. США на рік), інші використовують земельні паї самостійно переважно із низькою продуктивністю та прибутковістю. Використання сучасних агротехнологій серед сільського населення є епізодичним, оскільки не вистачає коштів на їх придбання. Орендовані сільськогосподарськими підприємствами земельні паї використовуються досить інтенсивно. Практично у кожному селі є фермери, приватні підприємці, ефективність діяльності яких є досить різною. Тобто, практично будь-яка українська сільська територія має унікальний і фактично не задіяний економічний потенціал, де важка праця переважної більшості людей спрямована перш за все, на самозабезпечення. Це – територія нереалізованих можливостей, яка досі залишається непривабливою для справжнього бізнесу. Водночас ця територія екологічно, рекреаційно є дуже привабливою для життя. У разі належного залучення її потенціалу наявні соціально-економічні проблеми можуть бути вирішеними фактично автоматично. Звідси головним є питання: 1) як примусити селян працювати прибутково; 2) як примусити бізнес функціонувати на сільських територіях ефективно і у значних масштабах. Слово «примусити» безумовно має суто економічний сенс і означає пошук стимулів до зміни способу життя, коли такі стимули будуть зрозумілими і доступними для всіх економічних агентів сільських територій; при цьому жити бідно стане не престижно, неетично на відміну від сьогоденних уявлень. Дослідження соціальної структури сучасного українського села часто надає парадоксальну інформацію. Так, відома теорія агентських відносин виходить з припущення про наявність, окремих груп економічних агентів, які об'єднані спільними інтересами, способом життя, і є досить мобільними. Аналіз способу життя таких груп в аграрному соціумі

свідчить про те, що, як правило, економічні агенти, які можуть бути асоційованими до середнього класу, є значно менш економічно активними, аніж традиційно вважається для цього прошарку соціуму. Тобто в ситуації невизначеності такі агенти згортають економічну активність на користь підвищення безпечності життя, хоча мали б діяти навпаки. Натомість, практично у кожному селі серед такої групи агентів сформувалися дуже нечисельні т.з. «первинні групи» (авторський термін), які діють за канонами дійсного підприємництва. Як правило, це сім'ї або ж декілька споріднених сімей, тобто по суті клан, який відрізняється економічною активністю. Слід підкреслити, що в громаді такі групи здебільшого оцінюються як маргінальні, тобто загалом засуджуються, або ж їхня діяльність не підтримується. Чисельно це, за нашими спостереженнями, не більше 3-5% населення. Це у сукупності з усіма членами родини, тобто питома вага осіб з підприємницьким хистом є ще меншою. Слід відзначити, що цей показник є константою фактично для всіх громад, пошук виключень із цього правила продовжується авторами. Іншим негативним парадоксом є такий: сьогодні сформувалася і посилюється тенденція того, що підприємство на селі реалізується не у сфері матеріального виробництва та пов'язаного із ним бізнесу. Так, частка фермерів за останні десятиліття у регіоні фактично не зростає, натомість, різко зростає кількість приватних підприємців, які відкривають невеличкі крамниці. Відсутність серйозних перспектив такого розвитку очевидна. З іншого боку, необхідно підкреслити повне самоусунення інституту держави від вирішення зазначених проблем. Проте, навіть за відсутності фінансів якісь ініціативи, мабуть, життєво потрібні. За цих умов об'єктивно зростає роль неурядових організацій, які в Україні у цьому суспільному секторі залишаються скоріше поодинокими прикладами.